

štuje, / in se celo življenje nanjo pripravljaj. /, je samo ironizacija pesniškega poklica. Pomembnejše postanejo tiste pesmi, v katerih samozavedanje ustavi igro s pesniškim jazom in vzpostavlja drugi jaz, jaz človeka. Šalamun človek aktualizira odnos do Maruške, Ane, ljubezenske vezi: erotika ni igra, je že podana v stalnem odnosu do žene (Za Maruško, Rotenje zapravljive žene, Trava, Dobro jutro). Ironizacija družbene stvarnosti v pesmi Ljubljana pomeni karikaturo trenutka: / In ljudje v Skupščini, v ribezovem soku je pomešan ta / potoček in že so sprejeti najbolj / modri zakoni na svetu in Slovenija / je vrh sveta / ... / Partija dobi mladiče od poljubčkov, / mladiči hodijo po Ljubljani in ližejo roke ljudstvu in ljudstvo jih boža / in je veselo in se sprehaja po ulicah / in je v Ljubljani promenade in praznik.

Urejenost pesniškega besedila učinkuje v Šalamunovi zbirki Arena samo optično. Sonet ohranja samo še zgradbo štirivrstičnic in trivrstičnic (Pritožba, Tiptkam, Charles d'Orléans, Randy Newman), ne pa stika in urejenega verza: sonet je podan z elementi pripovednega, postopno vključenega v znano obliko dveh štirivrstičnic in dveh trivrstičnic.

Pesniška zbirka Arena ni več enotna niti v svoji odtujenosti, je samo še kaos med ameriško sedanjo in evropsko sedanjo-preteklo kulturo in zgodovino, je zavedanje nereda z nenehnimi reflektivnimi stavki, z množico imen svetovne kulture z besedo cash (denar, gotovina, vnovčiti, izplačati) v vrsti pesmi. Samozavestnosti igre, razbijanja pesniškega izročila ni več, razbila jo je Bela Itaka, simbol varnosti, urejenosti, stopnjevala Amerika s soočanjem z novim svetom. Arena je samo še nered sveta, usodnejši kot igra igre. Zato ga Šalamun lahko konča kjerkoli in kadarkoli: Da nas ne bi zeblo, zaključujem to zadevo. / Zaključujem to zadevo, da nas ne bi zeblo.

M. Zlobec

RAZPLAMENELA APNENICA JOZA LAUŠIČA

Hrvaški pisatelj, kritik in esejist Jozo Laušič je precej znan v jugoslovanskem literarnem prostoru. Poleg tega, da je urednik zbirke Sodobni jugoslovanski pisatelji, ki izhaja v Zagrebu, že dolgo vrsto let tudi vodi priznano zagrebško literarno revijo Republiko, s svojimi prispevki pa sodeluje skoraj v vseh pomembnejših jugoslovanskih literarnih revijah.

Po dokaj uspešnih romanih Kostolomi (1960) in Obleganje (1965) je Laušič izdal svoj tretji roman Apnenica (Klačina, Naprijed, Zagreb 1970). V njem skuša pisatelj razrešiti eno bistvenih vprašanj v tragičnosti človeka pred zadnjo vojno in med njo, in to na območju puste in dokaj osamljene Dalmatinske Zagore. Dogajanje najnovejšega Laušičevega romana je torej postavljeno v točno določen čas in prostor, vrh tega je tudi folklorno in mistično obarvano, vendar ne toliko, da roman ne bi mogel preiti svojih ozkih okvirov. Celó več; pisatelj nam hoče skozi družino Stipana Plečaaša in drugih junakov romana prikazati nesrečo množic, kar pa je aplicirano na usodni zgodovinski razvoj hrvaškega naroda. Torej, nekje v podtekstu romana lahko razberemo, da je prav zgodovina tista, ki je pogojevala ali pa tudi tragično determinirala tako usode posameznikov kot tudi širšega kolektiva. Pusta, nerodovitna zemlja je bila ena sama »apnenica«, ki so jo podžigali tuji vplivi, da je nenehno tlela in v najrazličnejših obdobjih sproščala nepotešene, nakopičene strasti človeka; od tistih najelementarnejših v boju za vsakdanji obstoj do tistih, ki so rojevale najokrutnejše zločine in našle ugodna tla za politično skrivljenost. Čeprav so Laušičevi junaki v večni nevarnosti, da bodo uničeni, pa se bojujejo do zadnje kaplje krvi in za nobeno ceno nočejo sprejeti poraza.

Pri teh opisih množic pa se v romanu srečujemo tudi s pretresljivimi individualnimi usodami. Te so prikazane v družinskem razkroju v začetku složne patriarhalne družine, ki pa med vojno doživi popoln moralni polom. Sinova starega Stipana se odločita eden za narodnoosvobodilni boj in drugi za ustaše, medtem ko njuna sestra za »boljšo skorjo kruha« sprejme sramotno vlogo ljubice italijanskega vojaka in tako doživi, da jo obsoja siromašno okolje in celo sam oče. Zaradi različnih idejnih usmeritev pride med bratoma do krvavega obračuna, v marsičem podobnega obračunu, ki sta ga imela v davnih časih njuna prednika, prav tako brata, hajduk Mijat in poturica Alibeg. V romanu se torej retrospektivno ponovi primarni biblijski motiv med Kajnom in Ablom ter žrtvovanje naivnega dekleta Ane, »biblijske Veronike«, na zopet razplamtelo žerjavico doslej tleče apnenice.

Pri vsem tem tragičnem razvoju dogodkov, nanizanih v fabulo romana, pa se je pisatelju Laušiču posrečilo ustvariti nekaj izrednih likov, ki so tolikanj novi in sugestivni v novejši hrvaški literaturi, da jih bomo še dolgo pomnili. Med njimi je vsekakor najbolj izrazit stari Stipan; ta nemočno in s svojim prirojenim cinizmom, ki na nekaterih mestih prehaja že v sarkazem, spremlja krvavi obračun med svojima sinovoma. Temu se skuša upreti, zavrteti kolo dogajanj, toda v svoji globoki notranjosti ve, da je vse zaman, da se bo vse, kar se je nekoč že zgodilo v davni preteklosti, zopet ponovilo, in to še bolj nečloveško in kruto. Toda on, Stipan Plečaš, modras in modrec, se ne bo predal, ne bo sprejel poraza, kajti njegova vera v boga je že zdavnaj umrla med »prelivanjem bratovske krvi« na tem krutem, apneničastem kršu. Zato sta si z bogom enaka, kajti v življenju mu ni bilo nič prizaneseno, in če je kdo lahko sploh sodnik, potem je to on,

Stipan Plečaš. Zato lahko upravičeno obtožuje: »Zakaj si me nagnal, da imam dva sina, zakaj moram danes prisluškovati in čakati, kdaj bosta drug drugega zaklala? Zakaj si tako spreobrnil Alibega, zakaj si mu vsadil v srce strup in brezupnost, da nas je obšel in sesekljal brata Mijata? Zakaj? In komu je bilo to potrebno, če ne tebi, kdo bi se lahko veselil prelite krvi, razen tebe? Zakaj si nam že stoletja pošiljal sovražnike, zakaj si jim pomagal, nas pa zmerjal, če smo ti kdaj sploh kaj slabega storili, Gospod? Zakaj si iz mene napravil svojega sovražnika, ko praviš, da je tvoje srce polno ljubezni, zakaj me nisi vsaj enkrat poljubil, zakaj nisi utrdil kostolomskega obzidja, da ne bi bili ničvredni in opljuvani? Moja največja napaka je, ker nisem nikoli verjel v tvoje usmiljenje, ker torej nikoli nisem bil lažnivec, kot si ti. Tega ti ne govorim zato, ker bi me bilo potem strah pred kaznijo, ki si mi jo namenil, temveč zato, ker bi se sedaj, če bi verjel v tvojo laž, lahko nečesa nadejal. Toda, gorje mi, ker te ni v meni, niti na nebu te ni, nikjer te ni za moje oči, za moja ušesa in moje srce. Za vedno te ni v mojem telesu. Ni te, življenje pa se mi zaman steka v večnem boju s tem zlom, ki me obdaja, s to težko kostolomsko usodo. In je tako vse, kar sem ustvaril, narobe. Narobe sem zgradil sebe, narobe sezidal svoje srce, narobe rodil otroke.«

Še bolj tragično in pretresljivo pa je Laušiču uspelo zgraditi lik norega fratara Roka, ki izpove ustaško stotnijo in zblazni od njenih grozodejstev. To je živi opomin Laušičeve krvave »Kostolomije«, prevzemanje odgovornosti posameznika za zločine drugih in poskus ponovnega očiščenja svoje psihe. Laušiču se je prav s tem junakom posrečilo in lahko upravičeno trdimo, kot v jugoslovanskih literaturah še nobenemu pisatelju doslej, sugestivno obsoditi vsa zverinstva ustaštva med zadnjo vojno.

Tudi najpozitivnejši lik v romanu — partizan Marko — doživlja podobne travme kot njegov oče. Še vedno je razpet med patriarhalno ukletostjo svoje družine in pravilnostjo boja, ki mu pripada. On pa je tudi edini sposoben, da tudi akcijsko obračuna s starim, stoletnim zlom, kljub temu pa je v njem še živa fatalnost krvavega okolja, ki jo želi in jo mora premagati.

Pri tako izbrani tematiki, v iskanju resnic in zakonov življenja določene mentalitete ljudi, usode določenega naroda je pisatelj Laušič nedvomno pri pisanju tako obširnega romana stal pred odgovorno nalogo, da ne bi zašel v golo eksplikativnost. Priznati moramo, da se je temu mojstrsko izognil s pripovedovanjem v er-tehniko, s skrbno izbranimi dialogi in monologi, ki jih odlikuje sočna ekspresivnost izraza, ki se iz svoje skrbne metaforičnosti večkrat sprevrže v okrutno kletev, kot pač to terjajo življenja teh preprostih, vendar pa svojevrstno eruptivnih ljudi. Razpon izrazoslovja je torej velik, vendar simpatično sprejemljiv glede na krog notranjih človeških vzgibov in situacij. Vse to pa na nekaterih mestih v romanu že preide v kar napet dramski dialog.

Kar pa je najbolj pomembno — Laušičevi junaki stopajo v dogajanja že kot zgrajene osebnosti in tako lahko enakopravno razrešujejo osnovno nit romana. Če bi le — to hoteli strniti v nekaj misli, potem bi dejali, da pisatelj Laušič hoče mistično negotovost opravičiti z dialektiko življenja in z zgodovino, ki se vedno znova ponavlja, vendar pa vedno v drugačnih okoliščinah. To je torej stari boj med dobrim in zlim, že velikokrat obravnavan v naših literaturah, vendar je še vedno ena najprivlačnejših tem tako starejših kot tudi najmlajših ustvarjalnih rodov.

Laušiču se je v romanu Apnenica posrečilo združiti tako kolektivna stanja kot tudi razkriti najimenitnejše psihološke strani svojih junakov in prav zaradi tega je roman avtentična predstavitev določenih zgodovinskih trenutkov določenega naroda, ki pa v svoji dokončnosti izzvenijo kot boleč spomin in opozorilo, da se kaj podobnega ne bi nikoli več zgodilo. S tem pa je roman tudi prerasel kroniko vaške družine pred zadnjo svetovno vojno in med njo ter dobil širše, obče človeško poslanstvo.

Miha Matè

Poročamo — glosiramo

OB KNJIGI TRINAJST SLOVENSКИH SODOBNIH PESNIKOV

V decembru je založba Obzorja v sodelovanju z Založništvom tržaškega tiska poslala na knjižni trg knjigo Trinajst slovenskih sodobnih pesnikov v izboru in v italijanskem prevodu Jolke Milič in s kratkimi predstavitvami posameznih avtorjev, ki jih je za italijansko občinstvo pripravila v Trstu živeča italijanska pisateljica Valeria Sisto Co-

mar. Osemnajstega decembra je bila na sedežu italijanske tržaške ustanove *Circolo della cultura e delle arti* tiskovna konferenca s krajšim literarnim večerom iz lirike pesnikov, zastopanih v antologiji. Ob tej priložnosti je o knjigi spregovoril ugledni italijanski pisatelj Fulvio Tomizza, ki je številno občinstvo, slovensko in italijansko, presenetil s prizadevnim poskusom tematske in idejne razčlenitve slovenske sodobne lirike. Ker se nam zdi njegova sodba, tudi če odštejemo priložnostne